

СФОРМОВАНІСТЬ ВІЗУАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ
ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА ЗА СУБ'ЄКТНИМ КРИТЕРІЄМFORMATION OF VISUAL CULTURE OF FUTURE TEACHERS
OF FINE ARTS BY SUBJECT CRITERIA

Стаття присвячена розгляду тестів як діагностувального інструментарію визначення стану сформованості візуальної культури майбутніх учителів образотворчого мистецтва за суб'єктивним критерієм із такими показниками, як наявність візуального мислення і наявність креативності. Зокрема, на констатувальному етапі в експериментальній групі використано «Прогресивні матриці Дж. Равена» (площинний підхід), просторовий тест І. Якиманської (просторовий підхід), тест «Креативність» Н. Вишнякової (самооцінка), визначення рівня креативності за фігурним тестом Е. Торренса (практична діяльність).

Ключові слова: візуальна культура, майбутні вчителі образотворчого мистецтва, візуальне мислення, креативність, суб'єктивний критерій.

Стаття посвячена рассмотрению тестов как диагностирующего инструментария для определения состояния сформированности визуальной культуры будущих учителей изобразительного искусства по субъективному критерию с такими показателями, как наличие визуального мышления и наличие креативности. В частности, на констатирующем этапе в эксперименталь-

ной группе использованы «Прогрессивные матрицы Дж. Равена» (плоскостной подход), пространственный тест И. Якиманской (пространственный подход), тест «Креативность» Н. Вишняковой (самооценка), определение уровня креативности по фигурным тестам Е. Торренса (практическая деятельность).

Ключевые слова: визуальная культура, будущие учителя изобразительного искусства, визуальное мышление, креативность, субъективный критерий.

The article is dedicated to the revision of tests as diagnostic tools for determining the state of formation of visual culture of fine arts future teachers based on the subject criterion with such indicators as presence of visual thinking and presence of creativity. In particular, a number of tests was applied on the experimental group during the observation stage, such as "Progressive matrices by J. Raven" (plane approach), the spatial test by I. Yakimanskaya (spatial approach), the "Creativity" test by N. Vishnyakova (self-esteem), the determination of the level of creativity based on the figure test by E. Torrens (practical activity). **Key words:** visual culture, future teachers of fine arts, visual thinking, creativity, subjective criterion.

УДК 378:37.011.3–051:74:37.091.33–028.22

Рубель І.С.,

здобувач кафедри педагогіки
ДЗ «Південноукраїнський державний
педагогічний університет
імені К.Д. Ушинського»

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Для реалізації основних завдань культурного розвитку студентства, а надалі і суспільства, на сьогодні актуальним завданням ЗВО є багатобічна підготовка майбутніх учителів образотворчого мистецтва.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

У психолого-педагогічних дослідженнях тести як діагностувальний інструментарій використовується досить часто. Вітчизняні та закордонні психологи і педагоги приділяли увагу визначенню інтелектуального рівня особистості (IQ) та вивченню креативності (М. Акімова, Ф. Беррон, Н. Вишнякова, Р. Кеттелл, В. Моляко, Дж. Равен). За тестами дослідження інтелекту Р. Амтхауера, за шкалою виміру інтелекту Д. Векслера, тестом Медніка, а також на основі «Прогресивних матриць Дж. Равена», тесту «Креативність» Н. Вишнякової, фігурного тесту Е. Торренса дослідники оцінюють розумові та творчі здібності дітей і дорослих.

За спостереженням М. Акімової, існує зв'язок між високими результатами тестів із вимірювання інтелекту та креативності, але вони перебувають у складному взаємозв'язку. На думку вченого, високі і середні бали IQ респондента пов'язані зі значним показником креативності. Але рівень IQ вище норми заважає прояву креативності, тому що занадто критичний та логічний ум втрачає можливість довільного генерування нових ідей.

Водночас С. Берт, Ф. Верной, Н. Марш та ін. уважають креативність одним із проявів інтелекту, що не можна оцінювати тестами на вимірювання IQ. Учені пов'язують креативність із минулим досвідом респондентів, засвоєними раніше знаннями і навичками, особливостями довкілля [1].

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на широке використання тестів у практиці ЗВО, їхнє значення для оцінювання показників за суб'єктивним критерієм сформованості візуальної культури майбутніх учителів образотворчого мистецтва залишається актуальним.

Мета статті – висвітлити результати сформованості візуальної культури майбутніх учителів образотворчого мистецтва за показниками суб'єктивного критерію (естетичний компонент).

Виклад основного матеріалу. На констатувальному етапі експерименту для з'ясування наявності візуального мислення в майбутніх учителів образотворчого мистецтва за показником суб'єктивного критерію «Наявність візуального мислення» використано площинний тест, а саме: стандартні «Прогресивні матриці Дж. Равена», що є площинними за своїм візуальним рядом, а також є діагностикою рівня сформованості інтелектуальних здібностей індивіда (IQ), що ґрунтуються на наочному мисленні з використанням

аналогій площинних графічних завдань [2; 4]. Студенти художньо-графічного факультету Державного закладу «Південноукраїнський державний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського», які склали експериментальну групу (102 особи), упоралися з означеним тестовим матеріалом і продемонстрували такі рівні сформованості візуальної культури: творчий, продуктивний, репродуктивний. Узагальнення результатів усіх тестувальних серій засвідчило, що тільки 25% студентів розв'язали від 10 до 12 складних завдань, тобто продемонстрували творчий рівень сформованості візуального мислення, якому притаманні такі риси: 1) здатність візуально встановити взаємозв'язок у структурі матриць; 2) знаходження аналогій між парами фігур, визначення візуальних рис, за якими побудована в кожному окремому випадку фігура і, виходячи із цього, підбирання відсутнього фрагмента; 3) розуміння прогресивних змін у фігурах матриць, що збагачені новими елементами; 4) перегрупування фігур у матриці горизонтально і вертикально; 5) здатність до аналізу і синтезу площинних форм, використання інтуїції.

На продуктивному рівні сформованості візуальної культури перебувало 55% студентів, які виконали від 6 до 9 тестів. Означені студенти характеризуються здатністю до візуального встановлення взаємозв'язку в структурі матриць і вмінням успішного знаходження аналогій між парами фігур. На цьому рівні сформованості візуальної культури студенти припускаються помилок у прогресивних змінах фігур матриць, що збагачені новими елементами, у перегрупуванні фігур матриці в горизонтальному і вертикальному спрямуваннях. Завдання щодо аналізу і синтезу площинних форм виконано більш вдало.

20% досліджуваних вирішили 0–5 складних завдань, демонструючи репродуктивний рівень, проте результати виконання 3, 4, 5 серій засвідчили, що студенти відчують значні труднощі в оперуванні, перегрупуванні, аналізі та синтезі нових фігур.

Визначення стану сформованості просторового мислення, що є показником суб'єктного критерію, здійснювалося за методикою І. Якиманської, де воно розглядалось як динамічна спільність суб'єктивних і об'єктивних чинників [5]. Водночас об'єктивним чинником уважався зміст освітнього матеріалу (його наочність, умовність, узагальненість), суб'єктивним, відповідно, пізнавальна активність особистості, її здатність до створення просторових образів та оперування ними. Студентами виконано тести, де поєднувалися завдання з малювання, креслення та геометрії на базі шкільної програми, і було продемонстровано факт, що найбільш розвинені форми просторового мислення спостерігалися саме на базі графічної підготовки індивіда, характеризували його образне мис-

лення, а також свідчили про три типи оперування просторовими образами. До I типу оперування просторовими образами віднесено зміну положення в просторі уявленого об'єкта (обертання та переміщення), II тип передбачає зміну його структури (трансформація та перегрупування), а III тип оперування об'єктами синтезує попередні два типи (зміна структури та просторового положення) [5, с. 118].

У результаті проведення просторового тесту І. Якиманської зі студентами експериментальної групи з'ясовано, що із завданнями, в яких головним було визначення величини (розмір) предметів, респонденти впоралися, творчий рівень виявили 25% опитаних (5–6 балів), продуктивний (3–4 бали) – 35%, репродуктивний (від 0 до 2 балів) – 40% студентів. Одержані результати свідчать про необхідність проведення цілеспрямованої роботи майбутніх учителів образотворчого мистецтва із креслення та малюнка для розвитку їхнього візуального мислення.

Результати виконання завдання на аналіз форми предметів виявилися такими: на творчому рівні перебувало 50% студентів, які отримали 5–6 балів, на продуктивному рівні – 50% респондентів, які отримали 3–4 бали, репродуктивний рівень не продемонстрував жоден студент (0–2 балів).

Наступний блок просторового тесту І. Якиманської був спрямований на визначення трьох різних видів оперування образами, де також було потрібно розв'язати завдання із креслення, геометрії та малюнка.

У завданнях I типу оперування образами (обертання та переміщення) виявило такі результати: 60% студентів отримали від 5–6 балів, що відповідає творчому рівню, 3–4 бали отримали 40%, що відповідає продуктивному рівню сформованості візуального мислення, тоді як 0–2 балів не отримав жоден респондент, що характеризував репродуктивний рівень.

У групі завдань II типу оперування образами (трансформація та перегрупування) визначились такі результати: 35% студентів продемонстрували творчий рівень (5–6 балів), 55% респондентів – продуктивний рівень (3–4 бали), 10% респондентів – репродуктивний рівень (0–2 бали).

У завданнях III типу оперування образами (зміна структури та просторового положення) одержано такі результати: 0–2 бали – 15%, 3–4 бали – 45%, 5–6 балів – 40%. Інакше кажучи, результати просторового тесту І. Якиманської засвідчили, що студенти експериментальної групи тести щодо визначення величини та розміру предметів виконали на 50,5% від загальної кількості завдань; форми – на 70,83% від загальної кількості завдань; у групі I типу оперування образами загальна кількість вирішених завдань становила

70,83%; у групі завдань II типу оперування образами – 69,16%; загальна кількість розв'язаних завдань III типу оперування образами становила 68,3%. Одержані результати стану сформованості візуального мислення за показником суб'єктного критерію свідчать про доцільність використання під час формувального етапу експерименту вправ і завдань із креслення, малюнка та геометрії для розвитку сприйняття розміру предметів, форми та трьох типів оперування образами.

Для оцінки наступного показника «Наявність креативності» суб'єктного критерію використано тест «Креативність» Н. Вишнякової і фігурний тест Е. Торренса.

Діагностика креативності за методикою Н. Вишнякової мала на меті окреслення профілю особистості на основі самооцінки індивідом власного образу «Я-реального» та «Я-ідеального». За результатами відповідей на запитання щодо креативних якостей респондентів [3], такі креативні риси індивіда, як творче мислення, допитливість, оригінальність, творче ставлення до професії, віднесено до сфери свідомості респондентів, тоді як уява, інтуїція, емоційність, почуття гумору – до характеристики підсвідомості. Цікаво, що збіг відповідей респондентів щодо самооцінки «Я-реального» та «Я-ідеального» в експериментальній групі студентів свідчив про зрілу самооцінку, без завищення чи заниження власних якостей (65%).

Творчий рівень наявності креативності за тестом Н. Вишнякової виявив 25% опитаних (ідеальне та реальне ставлення до себе), які продемонстрували такі результати: високий рівень творчого мислення, допитливості, оригінальності, творчого ставлення до професії (свідомі риси, розбіг балів від 9 до 11), уява, інтуїція, емоційність, почуття гумору – до характеристики підсвідомості (8–10 балів).

Продуктивний рівень наявності креативності виявив 55% респондентів. Для таких студентів характерним було те, що їхні відповіді щодо «Я-ідеального» значно відрізнялися від значень «Я-реального». Інакше кажучи, значення відповідних якостей у списку «Я-ідеальний» мали кращі результати, ніж у списку «Я-реальний», що засвідчило неадекватність уявлень про себе. Студенти із продуктивним рівнем сформованості креативності одержали 5–7 балів із творчого мислення та допитливості, емоційності (емпатія), почуття гумору, 5–6 балів – розвиток оригінальності, уява та інтуїція – 6–9 балів, але найбільш нерозвинутою якістю було творче ставлення до професії – 4–6 балів.

Репродуктивний рівень сформованості візуальної культури продемонстрували 20% студентів з такими показниками: від 4 до 6 балів – творче мислення, 2–7 бали – допитливість та оригіналь-

ність, 5–7 балів – уява та інтуїція, емоційність та почуття гумору – 2–5 балів, творче ставлення до професії – від 1 до 5 балів.

Для з'ясування стану наявності креативності в майбутніх учителів образотворчого мистецтва за показником суб'єктного критерію на практичному рівні застосовано скорочений варіант фігурної батареї тесту «Закінчи малюнок» Е. Торренса [3], що окреслює такі риси особистості, як: оригінальність, жвавність, гнучкість, розробленість у малюнку. Жвавність відповідає загальній кількості релевантних та виконаних завдань; оригінальність оцінюється, зважаючи на частоту назв та об'єктів за двома списками, у першому – менш оригінальні відповіді, у другому – рідкісні; гнучкість характеризується кількістю різних категорій відповідей (і малюнок, і назва); щодо розробленості малюнок аналізують за 8 ознаками, які потрібно врахувати.

Творчий рівень креативності за тестом Е. Торренса виявили 18% студентів з експериментальної групи; продуктивний рівень – 44% респондентів; репродуктивний – 38%. Отримані характеристики за показником «Наявність креативності» визначили такий стан: студенти творчого рівня демонстрували високу кількість релевантних відповідей («Жвавність», 8–10); оригінальність виявляється у відповідях із 2 списку (по 2 бали за відповідь); гнучкість характеризується кількістю різних категорій відповідей (і малюнок, і назва); у розробленості 8 складників малюнків, за якими нараховуються бали, мають високі результати (вище норми).

Студенти із продуктивним рівнем креативності демонстрували 5–7 балів релевантних відповідей («Жвавність»); оригінальність виявлялась відповідями з I (1 бал) та II (2 бали) списків; гнучкість характеризувалась середніми балами; розробленість – у межах норми. Інакше кажучи, таким студентам необхідний розвиток оригінальності мислення та графічного розроблення малюнків.

Студенти репродуктивного рівня мають такі показники: «Жвавність» – 1–4 бали, «Оригінальність» – 0 та 1 бал із 1 списку, гнучкість і розробленість низькі. Студенти такого рівня наявності креативності потребують розвитку жвавості, оригінальності, гнучкості мислення, графічного розроблення.

Зрозуміло, що інтелектуальний розвиток і креативність демонструються в продуктивній діяльності особистості, у процесі якої відбувається реалізація творчого потенціалу індивіда, свідомо корекція і самовиховання.

Висновки. Одержані результати діагностування стану сформованості візуальної культури майбутніх учителів образотворчого мистецтва за суб'єктним критерієм засвідчили необхідність розвитку в студентів візуального мислення і креативності під час проведення експериментальної роботи.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Психологическая диагностика : учебное пособие / под ред. М. Акимовой. Санкт-Петербург : Питер, 2005. 304 с.
2. Равен Дж. Педагогическое тестирование: Проблемы, заблуждения, перспективы. Пер. с англ. Москва : Когито-Центр, 1999. 144 с.
3. Сборник психологических тестов. Ч. II : пособие / сост. Е. Миронова. Минск : Женский институт ЭНВИЛА, 2006. 146 с.
4. Тест Дж. Равена. Шкала прогрессивных матриц. Raven Progressiv Matrices. URL: <https://psycabi.net/testy/717-test-ravena-progressivnye-matritsy-raven-progressiv-matrices-metodiki-dlya-diaagnostiki-intellekta-vzroslykh>.
5. Якиманская И. Развитие пространственного мышления школьников. Науч.-исслед. ин-т общей и пед. психологии Акад. пед. наук СССР. Москва : Педагогика, 1980. 240 с.